

2.3.2021

לכבוד
ח"כ **מיקי חימוביץ**, יו"ר ועדת הפנים וסביבה,
כבוד יושבת ראש הועדה,
וחברי הועדה הנכבדים,

בעקבות אסון הזפת בחופים: התיחסות עמותת צלול לחוסר המוכנות למניעה וטיפול באירועי זיהום שמן בים

מדינת ישראל מתמודדת עם אחד האסונות הסביבתיים הגדולים ביותר שארעו בתולדותיה. מאות טונות של זפת זיהמה את חופי ישראל ב-17.2.2021. מקור הזפת בנפט או דלק כבד שדלף או נשפך ממכלית או אוניה בים התיכון כ-50-80 ק"מ מערבית לחוף אשדוד. הנזק הנרחב של אסון זה לים, לבעלי החיים ולסביבה, הוא אזעקת אזהרה לדחיפות נקיטת פעולות היום כדי למנוע אסונות שפך בעתיד. עיקר הנטל על הטיפול בניקוי הזפת מהחופים נופל על הרשויות המקומיות החופיות, רשות הטבע והגנים, והיחידה להגנת הסביבה הימית במשרד להגנת הסביבה. לעזרת הרשויות התיצבו אלפי מתנדבים וארגוני הסביבה. למרות הקשיים, הכשלים וחוסר מוכנות מספקת, אנו עדים למאמצים להתמודדות מעוררת הערכה מבחינות רבות, ואנו מבקשים להודות לכל הרשויות וכל נושאי המשרה הנושאים בנטל.

אסון זיהום הזפת בחופי ישראל חשף רק טפח מחוסר המוכנות של ישראל למניעה ולטיפול באירוע זיהום שמן בים, כי "מזלנו" השפך לא היה גדול יותר או קרוב יותר. עוד ב-2013 התריע מבקר המדינה על "חוסר מוכנות והערכות להשפעות סביבתיות של קידוחי גז ונפט בים", בעקבות אי ביצוע החלטת הממשלה: [התכנית הלאומית למוכנות ותגובה לאירועי זיהום ים בשמן \(תלמ"ת\)](#) משנת 2008 ועיכוב בחקיקת חוק המשלים אותה (תזכיר להצעת חוק מ-2012). ועם זאת, הערכות המשרד להגנת הסביבה לתלמ"ת מתעכבת ומומשה באופן חלקי מאוד והחוק טרם נחקק, בין השאר בשל מחלוקות מיותרות על סמכויות בין משרדי הממשלה. כל אלה חושפים את המשק, את הסביבה ואת אזרחי ישראל [לחוסר מוכנות וסיכונים](#) גדולים ומיותרים, שאפשר וצריך היה להמנע מהם.

הסכנה מפני אסון שמן בים התעצמה בשנים האחרונות בעקבות הגידול הניכר בתנועת אוניות ומכליות בים התיכון, בשל פעילות אסדות הפקת הגז תמר, לווינתן ובקרוב גם כריש-תנין, ובעקבות הענקת רישיונות לקידוחי גז ונפט נוספים (ע"י משרד האנרגיה). כל אסדת הפקת גז, מכלית או אוניה נושאות מאות עד מאות אלפי טון נפט, דלק או קונדנסט (נוזל תוצר לוואי של קידוחי הגז, שהוא נדיף, רעיל ונפיץ), המסכנים את הים. הסכנה מדליפה מבאר נפט שתגרום לזיהום ים חמור גדולה בכמה סדרי גודל מתקלה דומה בקידוח להפקת גז. **הנזקים של אסון מפרץ מקסיקו מכשל בקידוח הנפט של חברת British Petroleum ב-2010 עלו יותר 70 מליארד דולר.**

בנוסף על כך החברה הממשלתית קצא"א חתמה לאחרונה על מזכר הבנות לשינוע של עשרות מליוני טון נפט מאיחוד האמירויות דרך מפרץ אילת והצנור הישן של קצא"א למסוף הנפט באשקלון ולאירופה. זו תוספת של 120 מיכליות ענק למפרץ אילת ולאשקלון, היוצרות תוספת סיכון עצומה לשפך ואסון אקולוגי וסביבתי גדול בעשרות מונים מאסון הזפת הנוכחי: פוטנציאל לפגיעה אנושה בשונית האלמוגים במפרץ אילת וסיכון לאלמוגי עקבה וצפון סיני, פגיעה בתיירות - הבסיס לפרנסת אלפי משפחות באילת, לזיהום אויר, ופגיעה במתקני תפלה. לראיה המשרד להגנת הסביבה מעריך שבאסון הזפת הנוכחי מדובר "רק" בדליפה של מאות טונות דלק, במיזם **Med-Red יעגנו באילת ובאשקלון עוד עשרות מכליות נפט בשנה, הנושאות 250 אלף טון דלק כל אחת. תארו מה יקרה באילת או בחופי אשקלון והסביבה אם Med-Red יקודם ותתרחש אירוע שפך של אלפי טון נפט.**

באירוע קטן יחסית, בינואר 2017 פרצו רק כ-200 מ"ק שמן קל מצינור ימי המוביל מזוט ממקשר ימי לצד נמל אשדוד לתחנת הכוח ולבתי הזיקוק של פז. כתם השמן התפשט לאורך כ-40 ק"מ מצפון לאשקלון ועד שפיים וגרם לסגירת

שני מתקני התפלה (פלמחים ואשדוד) למשך יומיים ולסגירת חופי הרחצה. אם שפך נפט/דלק בסדר גודל זהה לאסון עברונה ב-2014, אז נשפכו כ-5 מיליון ליטר נפט, יתרחש בים בקרבת החוף, כתם הנפט יתפשט ויגרום לסגירת כל מתקני התפלה ולסגירה ממושכת של חופי הרחצה, ויגרום גם לזיהום אויר, לפגיעה בחיי הימי, בדגה, בתיירות, ולפגיעה ארוכת שנים בחופים. בראיון בשנת 2014 אמר ראש היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית מר רני עמיר, כי אם רק עשירית ממה שדלף בעברונה היה פוגע בים התיכון, תתרחש קטסטרופה.

למרות הסכנה הרבה, חוק התלמ"ת, טרם אושר, ועדין לא הושלמה מרבית תכנית הצטיידות ואיוש התקנים הדרושים למניעה או צמצום אסון שפך שמן בים.

סכנה נוספת עליה, הצביע כבר מבקר המדינה בדו"ח מ-2013, טמונה בהיעדר סמכויות של המשרד להגנת הסביבה ב'מים הכלכליים', וריכוז סמכויות שבאנטרסים מנוגדים בידי משרד האנרגיה. יש לתקן כשל זה בחוק האזורים הימיים, שיבטיח סמכויות למשרד להגני"ס במים הכלכליים, ומנגנון המשתף את כל משרדי הממשלה הרלוונטים ונציגי ציבור בכל תוכניות להפקה נוספת או שינוע במים הכלכליים.

לגבי הטיפול באירוע זיהום הזפת הנוכחי אנו מבקשים להאיר מספר נקודות /לקחים ראשוניים:

- **מחסור במערכת אופרטיבית לזיהוי מוקדם**, באמצעות חישה מרחוק, להתראה על כתמי נפט משמעותיים בים המהיים סכנה לזיהום הים והחופים של ישראל.

- **עיכוב בהעברת התחייבויות לכיסוי הוצאות, לרשויות המקומיות** - למרות שהממשלה אישרה בישיבתה העברה של 45 מיליון שקל לרשויות המקומיות יש הגבלות על חשבון העברת הכסף. כמו כן חסרה הנחיה או שיפוי בנושא בטיחות וביטוח למתנדבים. מכשלות אלו עכבו בחלק מהרשויות המקומיות את איסוף הזפת, עיריות נתניה וחדרה השיבו את פני המתנדבים ריקם ובכך נמנע טיפול מהיר יותר בזיהום החופים. על הכנסת לדרוש מהממשלה להעביר את הכסף המובטח ולהורות למשרד להגנת הסביבה להסדיר את כל נושא ביטוח המתנדבים כחלק מהתלמ"ת.

- **אי הפעלת מטה חירום ארצי בזמן** – מטה חרום וחמ"ל בהתאם לנוהל חירום בתלמ"ת הוקם רק לאחר 4 ימים, חמ"ל זה נדרש כגורם מתאם ומתכלל של כלל הרשויות ארגונים שמטפלים באירוע. עיכוב בהקמת חמ"ל ארצי לטיפול באירוע כפי שמתבקש גם בהגדרתו כאירוע Tier2b, עיכב לקיחת אחריות ונקיטת פעולות של חלק מהרשויות.

- **שאלות בנוגע להפעלת המתנדבים** – במהלך העבודות בשטח עלו שאלות לגבי כמה נכון ומה יכולים מתנדבים שלא הוכשרו מראש לעשות. יש לדאוג לעוד הכשרה מראש מתנדבים מובילים, לקליטה והדרכה של המתנדבים בעת אירוע.

- **איסוף זפת מהחוף בניגוד להנחיות או ללא הנחיות** ברורות – חלק מרשויות החופיות השתמשו בכלים כבדים. שופלים לאיסוף הזפת עם שכבת החול העליונה, או חריש לאחר נקוי ראשוני של החוף ללא מדד ברור של מה הוא חוף נקי מזפת. שימוש בשופל יוצר כמות אדירה של מערומי "פסולת" חול שזוהם בזפת, דסקוס רק מכסה את הבעיה.

- **אי ודאות בקשר לאיסוף הזפת מהחוף וטיפול בזפת שנאספה** למרות שבמשך שנים ידעו במשרד להגנת הסביבה כי באירוע זיהום ים יידרשו פתרונות לפינוי וטיפול בנפט או זפת בחוף, לא היה נוהל בנושא. אי הסדרת מתווה מסודר מבעוד מועד הינו כשל בלתי נסבל. טיפול לא נכון בזפת, בין השאר באמצעות שריפתה במפעל המלט "נשר", עלול להפוך את הזפת לזיהום נוסף ולסכנה חמורה לבריאות הציבור.

על הכנסת לדרוש מהמשרד להגנת הסביבה תשובות לנושאים אלה מהמשרד להגנת הסביבה.

למשרד הבריאות לקח שבוע שלם עד שהוציא הודעה שלא לאכול דגים שנידונו בים המזוהם.

- **בדיקת איכות המים** – משרד הבריאות אחראי בשוטף אך לא בודק ממצאי נפט/דלקים/זפת בחופים ובים. לא ידוע כל כמה זמן הם עושים את הניטור, איפה, כמה מסודר ומהימן.

על הכנסת לדרוש מהמשרד להגנת הסביבה תשובות לנושאים אלה ממשרד הבריאות.

לאור כך עמותת צלול דורשת :

1. **תושלם הערכות המדינה לישום התלמ"ת** במלואה, במתכונת מותאמת להיקפי הסיכונים והטכנולוגיות ההקיימות לגלוי, התראה, וטיפול שפכי נפט בים ובחופים :
- א. **אישור חוק התלמ"ת** – אי אישור החוק היא אחת הסיבות להערכות הנמוכה והחסרה שנחשפה עתה. על משרד להגני"ס להציג תזכיר להצעת חוק לאישור הכנסת בהקדם האפשרי.
- ב. **יירכש כל הציוד הנדרש כמפורט בתכנית מעודכנת לתלמ"ת**, ויוקמו מרכזי חירום ימיים בצפון ודרום. לוח זמנים לבינוי עד השלמתם ייקבע בחודש הקרוב.
- ג. **יוקצו 22 תקנים** עבור אנשי צוות חדשים ליחידה הארצית להגנת הסביבה הימית כולל הצותים לתחנות חירום בחיפה, אשקלון ואילת. גיוס 8 תקנים שכבר אושרו ע"י משרד האוצר, ימומש עוד במהלך 2021.
- ד. **יעודכן תשריט התכנית לאירוע המקסימלי האפשרי** של שפך ממכלית או שפך מראש קידוח באמצעות הליך של שיתוף ציבור. רמת המוכנות הלאומית הכוללת תותאם לתרחיש זה, תוך וידוא עמידה בכל הנדרש לרמה זו. זה כולל מוכנות המשק למצב חרום בשל סגירת כל מתקני ההתפלה, הגבלות על תחנות כח מקוררות במי ים והגבלות על תעבורה ימית וכניסה לנמלים .

ה. **תקציב** - הבטחת מקורות מימון להשלמת התלמ"ת ושמירת המוכנות ([קרו למוניעת זיהום ים](#) משמן) :

- ✓ יש להגדיל מימון ההוצאות השוטפות של היחידה להגנת הסביבה הימית מתקציב המדינה (כמו השכרת משרדים ותקני מפקחים שרב עיסוקם אינו קשור למוניעת זיהום ים בשמן).
- ✓ **היום חלק גדול מהוצאות אלו ממומן מתוך הקרן למוניעת זיהום ים ומרוקן אותה.**
- ✓ יש להגדיל את היטל ההזרמה לים, הן כגורם מתמרץ למזהמים לאמץ טכנולוגיות מיטביות והן כדי לאפשר טיפול מיטבי באירועי זיהום הים.
- ✓ **יש להגדיר את האסדות כמסופי פריקה של גז ונפט ואז מפעילי האסדות יחויבו באגרה על כל מ"ק שנכנס ליבשה כמו כל דלק או נפט המגעי במכלית.** זה דורש שינוי חקיקה.^[1]
- ✓ תקצוב של התוכנית להכשרת מתנדבים מובילים, לקליטה והדרכה של המתנדבים בעת אירוע.
- ✓ יש לצרף נציג ארגוני הסביבה להנהלת הקרן למוניעת זיהום ים.

2. **תחקיר של ניהול האירוע** - השלכות האירוע הן הרבה מעבר לזיהום החופים הנוכחי, והוא מעלה שאלות רבות לגבי מוכנות המשרד להגנת הסביבה והרשויות המקומיות להתמודד עם אסונות מסוג זה, ועם אסונות חמורים יותר שעלולים להתרחש. על הכנסת לדרוש תחקיר שיבדוק את הסיבות שגרמו לאסון, תפקוד משרדי הממשלה והרשויות המקומיות. מטרת התחקיר לצמצם ככל האפשר את האסונות הבאים שהתרחשותם הם שאלה של זמן בלבד, כפי שהוכיח אסון זה.

3. **לגבי המיזם להרחבת שינוע הנפט דרך נמלי קצא"א (MedRed) אנו דורשים :**

- א. **יש לפרסם את תוכן מזכר ההבנות וההסכם**, אם הושג, בין קצא"א לבין MED-RED Land Bridge, החברה שמקדמת את הפרויקט הנידון. במצב כיום פרטים אלו אינם גלויים למשרדי הממשלה הרלוונטים לציבור ולארגוני

^[1] אסדות הפקת הגז שהם גם מקורות המכניסות נפט (קונדנסט) וגז (שע"פ הגדרות החוק נחשב "נפט"/"שמן") לארץ. בשל לקונה בחקיקה של קרן למוניעת זיהום ים.

- סביבה, אין כל בחינה צבורית או ממשלתית מקיפה על מכלול הסיכונים מהמיזם. **הסכמים של חברה ממשלתית בסדר גודל כזה צרכים להבחן ולעבור אישור הממשלה מראש, ולשים דגש על נושאי השפעה על הסביבה והבריאות.**
- ב. **יש לבצע תסקיר השפעה על הסביבה** מקיף ומחמיר, לאיזור אילת, אשקלון וכל תוואי הדרך של הצינור, ולפרסמו לציבור.
- ג. יש לפרסם דו"ח **עדכני ומקיף של מצב הצינור הישן והמתאכל לכל אורכו**, כולל פרטים של כשלים, בעיות שנמצאו בו, ונהלי תחזוקתו, אין להמשיך בשינוע נפט דרכו בניגוד להנחיות התקן הקובע.
- ד. **יש לשפר ולהרחיב בדחיפות את נהלי החירום של התחנה הימית של המשרד להגנת הסביבה באילת.** כבר היום יש להחיל נוהל באילת על פיו כל מכלית שנמצאת במקשר קצאא תהיה מפוקחת 24/7 ומוקפת מרגע עגינתה בכיסוי בטחון "בומים" במים סביב, למניעת כל זליגה שתגיע לשמורת האלמוגים הסמוכה. על יחידת הפיקוח הימית לעבור שדרוג כבר כעת, עם העליה בתנועת המכליות שכבר מורגשת במפרץ אילת.
- ה. **יש לשמר את מיקום תחנת החירום של המשרד במקומה הנוכחי** ולא להעבירה לעורף החוף כפי שמבקשת עיריית אילת לעשות.
- ו. **אנו מבקשים תשובת השרה להגני"ס לבקשות המידע ופרסום עמדת המשרד למיזם¹. דרושה עמדה בלתי מתפשרת של השרה להגנת הסביבה לעצירת המיזם הזה.**

4. **השלמות חקיקה תומכת ויישום מדיניות הנדרשת** על מנת להשלים את צמצום הסיכון והנוק מאסון שפך
- א. **חקיקת חוק אזורים ימיים**, הכוללת הגדרת סמכויות ניהול ותכנון במרחב הימי כולו והבטחת ההגנה על הסביבה הימית.
- ✓ **יופרדו הסמכויות בין הרגולטור האחראי לקידום הקידוחים להפקת אנרגיה, לבין הרגולטור האחראי להגנה על הסביבה** - החוק יעניק למשרד להגנת הסביבה סמכויות לניהול מקצועי, לתכנון ולפיקוח על הסביבה הימית, גם בתחום המים הכלכליים.
- ✓ **יוקם מנגנון תכנוני במים הכלכליים**, מנגנון שישתף את משרדי הממשלה הרלוונטים, נציג רשויות מקומיות ונציג ארגוני הסביבה, ויגביל את הסמכות של משרד האנרגיה במים הכלכליים.
- ✓ **תוחל החקיקה הסביבתית על המים הכלכליים** - החוק יחול על כל מתקני ההפקה, העיבוד והצנרת של מיזמי הגז ויכלול את כלל חקיקת הסביבה והבטיחות במים הכלכליים.
- ✓ **יוקצו כל התקציבים והתקנים הנדרשים לצורך יישום החוק.**
- ✓ **יוקמו שמורות ימיות על 20% משטח הים של ישראל.**
- ב. **הקמת מועצת הים²** – מועצה ציבורית לצד וועדה בין משרדית לקביעת מדיניות ממשלתית בנושא ניהול המרחב הימי והענקת זכויות חיפוש והפקה גז ונפט.
- ג. **חיזוק הערבויות והביטוח** – לכלל פעילות הקידוחים בים.
- ד. **בחינה של כל נהלי בטיחות וגהות באסדות והנמלים**; **וחיזוק הפיקוח, והאכיפה.**
- ה. **ביטול תכנון כל האסדות הקרובות לחוף בתמ"א 37ח, עצירת חיפושים לקידוחי גז ונפט חדשים.**

¹ כבוד השרה קיבלה כבר מספר רב של פניות בכתב מארגוני הסביבה, ומ-230 מדענים, ושאלתה של יו"ר הוועדה לפנים וסביבה. כל הפניות לא נענו עד היום. גם פורסמה עמדת רשות הטבע והגנים נגד המיזם.

² הצעה זו מתכתבת עם הצעת "מסמך המדיניות המרחב הימי" של מנהל התכנון.